

FARKLI DÜNYALAR

Prof. Dr. Necati ÖNER*

Aziz dostum Ahmet İnam 7-6-2001 tarihinde Matematik Sempozyumunda sunduğu bildiriyi büyük bir zevkle okudum¹. İnam farklı dünyaların olduğundan bahsedip dört ayrı dünyaya dikkatleri çekiyor. Bu dünyalardan birincisi, hepimizin ortak olduğu duyduğumuz, gördüğümüz fiziki dünya. Bu dünyada matematik varlıklar yok, bunların var olduğu bir dünya olmalı.

İkincisi duyguların dünyası bu dünya kişisel ama bazan birileri ile ortak bir dünya olabilir, mesela iki sevgilinin bu dünyayı paylaştığı anlar olabilir. Üçüncüsü, dördüncü dünyaya yönlendirici heyecanlar dünyası. Dördüncüsü matematiksel varolanların yani 3'ün, üçgenin ve soyut düşüncelerin dünyasıdır. İkinci ve üçüncü dünyalar İnam'a göre dördüncü dünyaya ulaşmak için gerekli hazırlık dünyalarıdır. İşte matematikçi bu dünyadaki varolanları görüp keşfeden kimsedir. Fikrini açıklamak için matematikçi filozof Gödel'in şu su şişesini gördüğümüz gibi matematik nesnelere gördüğünü söylediğini belirtiyor. Dördüncü dünyaya girmeden, yani matematik nesnelere varolanlar olarak görmeden matematik yapılamaz. İşte bildirin özü bu. Ahmet İnamın belirttiği bu dört dünya üzerinde biraz durmak istiyorum.

İkinci ve üçüncü dünyaların farkını anlayamadım. Her ikisi de duygusal alanla ilgili ve birinci dünyada dördüncü dünyaya geçmek için gerekli olan hazırlık safhasını oluşturuyorlar. Acaba bunlar ayrı bir dünya mı yoksa birinci dünya ile ilgili bir hali mi oluşturuyorlar. Bu konuda tereddüdüm var.

Birinci ve dördüncü dünyalar Eflatun'dan beri filozofların dikkatlerini çekmiş felsefenin temel sorunlarından biridir. Genellikle reel varlık alanı, ideal varlık alanı diye adlandırılır ve farklı farklı açıklamalar yapılır. Eflatun'a göre esas olan ideler dünyasıdır. Oradaki varolanlar gerçektir, bu dünyada gördüklerimiz ise onların görüntüleridir. Ruhumuz önceden o dünyada yaşıyordu ve oradaki gerçek varolanları tanıyordu. Bu dünyada onların kopyalarını görerek onların asıllarını hatırlıyor. Yani bilgimiz hatırlamadan ibarettir.

Orta Çağ'da tümeller sorunu büyük tartışmalara sebep olmuştur. Tümel kavramların gerçekliği var mı yok mu tartışma konusu olmuş; realizm, nominalizm ve konseptüalizm akımları bu tartışmaların sonucudur. Bu kavgalar son buldu ama reel varlık ideal varlık konuları üzerinde tartışmalar devam etmektedir.

* Emekli Öğretim Üyesi

¹ Bahis konusu bildiri Felsefe Dünyası'nın bu sayısının ilk yazısıdır.

İnam'ın birinci dünya dediğine reel {gerçek} varlıklar alanı, dördüncü dünyaya ideal varlıklar alanı denmesi yanlış çağrışım yapılmasına sebep olmaktadır. Şöyle ki, bu iki kavram karşı karşıya konunca ideal varlığın gerçek olmadığı anlamı çıkıyor. Halbuki ideal varlık denenler de gerçektir. Yani, insan zihninin dışında mevcut olan varlıklardır. Gerçek varlıkların karşıtı sanal varlıklardır: masallardaki, hikayelerdeki varlıklar gibi. Bu durumda birinci dünyaya duyumla kavranan varolanlar dünyası, dördüncüye de akılla kavranan varolanlar dünyası demenin daha doğru olacağı kanaatindeyim.

İnam'ın matematik için söyledikleri felsefe ve mantık için de geçerlidir. Cins, tür, öz, özgürlük, sorumluluk, iyi, güzel vs. gibi soyut kavramlar varolan soyut varolanların kavramlarıdır. Bunlar üzerinde düşünmek için, Gödel'in matematik kavramlar için söylediği gibi bunları su bardağı görür gibi aklın önüne getirmek lazımdır. Bunun için de İnam'ın ikinci ve üçüncü dünyalar dediği hale girmek lazımdır. Ben birinci ve dördüncü dünyalarla karışmasını diye dünya terimini kullanmıyorum, somut dünyadan soyut dünyaya geçmek için insanın alacağı bir tavır ve bir hal diyorum. Birinci ve dördüncü dünyalar insanın dışında insandan bağımsız, birisi zaman ve mekan içinde bulunan somut, diğeri zaman ve mekan dışında soyut dünyadır. Bilgi bu iki dünyanın bilinmeyenlerinin İnam'ın deyimi ile keşif ile elde edilir. Bilinmeyi bilinir hale getirip yeni bilgi elde etme çok az kişinin harcıdır. İnsanlar bilgilerini, o nadir kişilerin elde ettiklerinin nakli ile kazanırlar.

Her iki dünyada bilinmeyi bilir kılmak için o dünyalara bilinçli olarak girmek, varlık türlerine bilinçle eğilmek ve onlara derinliğine nüfuz etmek gerekir. Bu da seçkin bilim adamı ve filozofların yaptığı iştir. Bunlar sayesinde kültür ve medeniyet gelişir ve nimetlerinden bütün insanlar faydalanır.

Bilinmeyenler dünyasına bilinçli olarak girmek ifadesinden neyi kastettiğimi açıklamak istiyorum. .

A-Somut dünyada bilinmeyi bilinir kılmak ifadesini kullanırken kastedilen bilimdeki bilinmeyenliktir, bilinmemelik bilim içindir, yani burada sözü edilen başkalarının bilip de herhangi birisinin bilmemesi olayı değildir. Bilimsel bilginin içinde olup da bunu bilmeyenler, farklı yollarla, onları öğrenebilirler. Benim bahsettiğim bilinmez, insan tarafından henüz bilinmeyen varolan veya varolanın nitelikleridir. İşte bunları keşfedip bilim alanına sokmak yani bilinir kılmak bilim adamının işidir. Bu bilgiyi kazanmak nakil yolu ile öğrenmekten çok çok daha zordur. Bilime katkıda bulunmak bu yolla olur.

Bilim alanında bilinmeyi bilmek başka bir deyişle keşif yapabilmek bazı koşulları gerekli kılar. İlk araştırma alanı ile ilgili mevcut bilgilere sahip olması lazımdır. İkinci olarak araştırmacının araştırma alanındaki ruh yapısının uygun olmasıdır. Bu yapıdan kastedilen şudur. Araştırmacının zihninin incelenen konuya konsantrasyon olması, kendisinde, bilinmeyen alanında, daha ileriye gidebilecek arzu ve ihtirasın bulunması, önüne çıkabilecek engelleri aşmak için gereken azim ve sabrın bulunmasıdır. Böyle bir havaya girme bilinmeyen alanına bilinçli yönelme demektir. İşte o zaman bilinmeyen bir şeyin

bilincine varır ve onu bilinenler arasına sokar. . Bilimlerin ilerlemesi bu yolla olur.

B-Soyut dünyada da durum aynıdır. Bunun soyut dünyadan farkı buraya girişin daha zor olmasıdır. İlkın soyut dünyadaki varlıkların gerçekliklerini ayrı bir varlık alanı teşkil ettiklerini kabullenip, Gödel'in matematik kavramlarla ilgili olarak söylediği gibi, zaman ve mekan dışı olan bu varlık alanında bulunanların da şu taş, şu ağaç gibi görüp aklın önüne koymak gerekir. Daha sonra somut varolanları inceleyen bilim adamında belirttiği ruh haline bürünerek yeni bilgileri felsefe, mantık ve matematik alanına sokabilir.

Bir hususu daha belirtmek istiyorum: Bilinmeyenler dünyasına girebilmek için saydığım şartlar yanında, o kişinin alış gücü de önemli rol oynar. Alış gücü zihnin bir gücüdür varolanı kavrama kabiliyetidir. Bu gücün kuvveti nispetinde bilinmeyenler dünyasına girmek kolay olur. Alış gücü zayıf olanlar hangi şartlarda bulunurlarsa bulunsunlar bilinmeyenler dünyasına giremezler. Bu sebeple bilim ve felsefeye katkıda bulunan insanların sayısı azdır.

Bilgi alanı olarak duyularla kavranan ve akılla kavranan dünyalar yanında iki dünya daha vardır: Birisi aşkın, diğeri sanal dünyadır.

Aşkın dünyanın bilgileri vahiyle elde edilir. Bunları bildiren Allah'tır. İnanç alanına girer. İnanan insan için bu bilgiler mutlak doğrudur, üzerinde tartışılmaz; ya inanılır veya reddedilir. Dinde yapılan tartışmalar Allah'ın Kelamı üzerinde değil onun yorumu üzerinedir.

Sanal varlıklar dünyası, gerçek varolanlar örnek alınarak insanlar tarafından hayal edilip uydurulan varolanlardır. Mitolojiler, masallar ve romanlardaki kahramanlar bu türdendir. Bunların zihin dışında gerçeklikleri yoktur. Diđer üç dünyanın zihin dışında gerçeklikleri vardır.

Duyularla kavranan dünyanın gerçekliğini sağduyu açık ve seçik olarak kabullenir. Vahiyle bildirilen varlıkların gerçekliği inanç işidir. Anlaşılması güç olan, akılla kavranan varolanların, başka ifade ile genel kavramlar ve matematik kavramlarının zihin dışında gerçekliğinin kabul edilmesidir.

Genel kavramların varlıklarının zihin dışında olduklarına ilk defa işaret eden Aristo olmuştur. Aristo İkinci Analitiklerin sonunda şöyle diyor: "Algı fiilinin konusu birey ise de, duyum tümele aittir. Mesela, bu insandır, insan Kallias değildir. " Bu cümlenin yorumu Philipos'un "Biz ancak bireyleri algılıyoruz, fakat bununla beraber, biz bireyin içinde, ihtiva ettiği tümeli görüyoruz" şeklinde yaptığını, Tricot, İkinci Analitiklerin Fransızca çevirisinin dipnotunda bildiriyor. Lachelier de *Tümevarımın Temeli* adlı kitabında, Aristo'nun fikrini şöyle açıklıyor: "Biz bireysel varlıkları idrak ediyoruz. Fakat algının asıl objesi tümeldir. Böylece Aristo'nun itirafıyla biz türden bireyi çıkarmıyoruz fakat her bireyde türü görüyoruz. " Aristo *Metafizik* adlı eserinde de dolaylı da olsa bu konuya temas etmektedir. Türlerin ayırımı maddeden değil biçim (form) den kaynaklanır. (Metafizik 1058). Türler genel kavramları temsil derler. Buradan Aristo'nun genel

kavramların zihnin dışında olduğu kanaatini taşıdığını çıkarabiliriz. Çünkü Aristo'ya göre birey = madde + biçimdir. Zihnin dışında varolup duyu organları vasıtasıyla kavranamayan genel kavramların mevcudiyetleri zihnin bir gücü olan sezgi (intuition) ile kavranarak üzerinde düşünülür.

Résumé

Professeur İnam, dans son article publié dans cette édition de la revue "Felsefe Dünyası", parle de la réalité des concepts mathématiques. Cette idée fait penser à l'existence des domaines des êtres différents et dès lors des mondes qui correspondent à eux. On peut donc parler de quatre mondes différents qui sont l'objet de la connaissance. Premièrement, le monde des êtres concrets qui sont perçus par les sens; deuxièmement, le monde des concepts mathématiques et des concepts universaux qui sont saisis par l'intellect; troisièmement, le monde des êtres transcendants qui sont reçus par la Foi; Quatrièmement, le monde des êtres fictifs.